

N:o 7.

Ank. till Riksd. kansli den 1 mars 1888, kl. 5 e. m.

Andra Kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande n:o 4 i anledning af väckt motion om skrifvelse till Kongl. Maj:t med begäran om utarbetande och framläggande af förslag till ordnande af döfstummeundervisningen i riket.

Uti en inom Andra Kammaren väckt, till utskottet hänvisad motion (n:o 66) har herr G. Elowson anført, att Riksdagen i underdånig skrifvelse den 14 maj 1876 anhållit, att Kongl. Maj:t måtte »låta uppgöra förslag till fullständigt ordnande af döfstummeundervisningen i riket, så att icke blott lagstadgad undervisning kunde beredas alla i undervisningsåldern varande döfstumma barn inom landet, utan ock ändamålsenliga åtgärder vidtagas för åstadkommande af en för ändamålet fullt nöjaktig lärarebildning;» att sedan i anledning af berörda skrifvelse Kongl. Maj:t den 30 december samma år uppdragit åt en komité att verkställa utredning och afgifva förslag angående denna angelägenhet, samma komité den 15 augusti 1878 afgifvit »underdånigt betänkande och förslag till döfstummeundervisningens ordnande», öfver hvilket förslag Kongl. Maj:t samma år inhemtat landstingens yttranden; samt att efter det såsom ett lämpligt första steg till denna undervisnings ordnande Kongl. Maj:t 1877 föreslagit Riksdagen upprättande af trenne provisoriska statsanstalter för undervisning af döfstumma i åldern 15—30 år, dylika anstalter jemväl kommit till stånd i Vadstena, Skara och Bollnäs.

Härefter fortfar motionären: »Oaktadt Riksdagen således på det otvetydigaste sätt ådagalagt sitt varma intresse och sin offervillighet för denna undervisnings ordnande, har dock efter de nämnda provisoriska läroanstalternas upprättande ingenting vidare för densamma blifvit åtgjordt, utan hafva de

döfstummas lärare och öfriga vänner blott sett sina förhoppningar om ett organisationsförslags framläggande år efter år svikna. Frågan står ännu i dag på ungefär samma punkt som för ett tiotal af år sedan. Ett kraftigt manande skäl till framläggande af ett organisationsförslag synes dock böra först och främst hafva legat uti det djupt beklagansvärda läge, hvaruti de döfstumma barn befinna sig, hvilka nödgas uppväxa utan att få tillgodonjuta den förmån af undervisning och uppfostran, hvilken landets fullsinnade barn länge varit tillförsäkrade, en förmån som dock för de förre är i ännu högre grad behöflig än för de senare. Också hafva våra närmaste grannländer hunnit vida förbi oss i fråga om tillgodoseendet af den döfstummes berättigade kraf på samhället härutinnan. Danmark har nemligen obligatorisk undervisning för sina döfstumma ända sedan 1817. Norge har stadgat detsamma för sina i lov af den 8 juni 1881.

Ett annat skäl till ordnande af denna undervisning synes ligga uti hvad som der vid lag redan är gjordt. Ty om de anstalter som finnas blefve rätt ordnade, så vore redan dermed icke så litet vunnet. Men jag tänker nu särskildt på de nämnda trenne provisoriska läroanstalterna. I Kongl. Maj:ts förslag år 1877 beräknades dessa skolor vid slutet af år 1888 hafva uppnått sitt ändamål och således då kunna upphöra. Och hade enligt Riksdagens begäran ett organisationsförslag derefter icke låtit alltför länge vänta på sig, så hade nämnda beräkning sannolikt visat sig vara temligen riktig. Nu icke så. Kongl. Maj:t har därför ansett sig böra af innevarande års Riksdag begära samma anslag som hittills, eller 49,200 kronor, för uppehållande äfven under år 1889 af undervisningen vid dessa tre provisoriska läroanstalter; och det är icke svårt att förutse, att förhållandet icke gerna kan blifva ett annat under de följande åren, derest icke undervisningen för de *yngre* döfstumma blir ordnad. Ty samma skäl, som herr statsrådet och chefen för kongl. ecklesiastikdepartementet nu anført för dessa anstalters fortvaro under år 1889 — eller att antalet af de döfstumma, för hvilka undervisning uti dessa anstalter är behöflig, ytterligare ökats derigenom, att flere döfstumma, som icke njutit undervisning vid döfstummeanstalt, blifvit öfveråriga och sålunda, om de skola få någon undervisning, behöfva tillgång till anstalterna för öfveråriga — samma skäl kommer att äfven framdeles stå kvar, så länge som det icke är sörjdt för undervisning af *alla* döfstumma i undervisningsåldern, eller så länge obligatorisk undervisning för dessa icke blifvit stadgad. Men att det icke kan vara rätta sättet att under en obestämd framtid fortsätta att, med förbigående af de yngre och bildbarare döfstumma, tillhandahålla undervisning särskildt åt de äldre och mera obildbara, torde vara i ögonen fallande. Ty vid den tid, då de döfstumma vinna inträde uti anstalterna för öfveråriga, hafva de redan sina bästa läroår bakom sig och

komma dessutom att få sin plats på skolbänken vid den ålder, då de kunde och borde göra nytta ute i lifvet. För att råda rätt bot på det i hög grad otillfredsställande tillstånd, som i detta afseende nu råder, gifves ingen annan utväg, än att snart ordna undervisningen för äfven de yngre döfstumma.

En ytterligare maning härtill ligger deri, att man på flere håll, missmodig öfver att så länge hafva sett sina förhoppningar på framläggandet af en organisationsplan svikna, under de senare åren börjat att på egen hand söka åstadkomma anstalter för de döfstumma. Men är icke detta ett godt sätt, som bör uppmana till dröjsmål snarare än till skyndsamhet med en organisation? Ingalunda. För att denna undervisning skall kunna blifva ordnad något så när efter nutidens fordringar, måste en nöjaktig plan härför ligga till grund. Att göra litet här och der, men såsom det händelsevis faller sig, leder icke till målet. Svårigheten vid döfstummeundervisningens ordnande i vårt land beror i icke ringa mån just på hvad som redan är gjordt: på de småanstalter af olika slag, som här och der upprättats eller hålla på att upprättas, utan anslutning till en plan för det hela. Och får det fortgå på samma sätt, skall det inom kort blifva hardt när omöjligt att här någonsin komma till rätta. Detta är skälet, hvarför äfven upprigtiga vänner till de döfstumma icke hafva kunnat understödja en och annan alltför omogen plan i den vägen, utan måst afråda derifrån, utan att dock häri alltid hafva lyckats. Äfven nu påpekade förhållande innebär således en maning, och denna af mycket allvarsam art, att *snart* företaga en organisation.

För att ett förslag i detta syfte skall innebära tillräcklig garanti för att frågan blifvit så allsidigt skärskådad och så omsorgsfullt förberedd, som hennes invecklade beskaffenhet kräfver, bör det komma ifrån Kongl. Maj:t, hvilket ju också Riksdagen år 1876 uttryckt såsom sin mening. Att intet förslag för Riksdagen framlades omedelbart efter den ofvan nämnda komiténs afgifna betänkande, derom torde ingenting vara att säga, i betraktande deraf att meningarne inom döfstummelärarnes krets då visade sig i åtskilliga punkter vara ganska delade, och någon tid således behöfdes för dessa olika meningars brytning emot hvarandra, innan ett val emellan dem med trygghet kunde göras. Men klarhet har ovedersägligen allt mer och mer vunnits i dessa frågor, och under de senare åren hafva nordens fackmän alla varit eniga åtminstone om en betryggande grundval för en organisation — nemligen en fördelning af de döfstumma på tre särskilda skolor efter begåfningen — äfven om samma enighet ännu icke uppnåtts i hvarje till döfstummeundervisningen hörande fråga, lika litet som enighet i allt står till finnandes inom andra områden. Nu bör derföre den viktiga frågan icke längre få undanskjutas.»

På grund af hvad motionären sålunda anfört, föreslår han, »att Riksdagen ville besluta aflåtande af en underdånig skrifvelse till Kongl. Maj:t,

med anhållan, att för nästa lagtima Riksdag måtte framläggas sådant förslag till ordnande af döfstummeundervisningen i riket, som Riksdagen år 1876 begärt.

Till belysning af denna mindre allmänt kända fråga har utskottet ansett lämpligt att med ledning af det utaf förenämnda komité afgifna betänkande meddela en kortfattad redogörelse för döfstummeundervisningens utveckling äfvensom angifva hufvudpunkterna i komiténs förslag till undervisningens ordnande.

Först i midten af 18:de århundradet har ett allmännare intresse börjat vakna för de döfstummas undervisning och uppfostran, hvartill väckelsen hufvudsakligast utgått från Frankrike och Tyskland. I det förstnämnda landet är det i synnerhet Abbé de l'Épée, som medelst skrifter utgifvande och upprättande af det första döfstummeinstitutet (i Paris) 1760 ledde den allmänna uppmärksamheten på denna angelägenhet. Samtidigt uppträdde i Leipzig döfstummeläraren Samuel Heinicke, under hvars ledning ett dylikt institut år 1778 anlades i nämnde stad. Dessa båda män gifvo upphovet åt tvänne olika rigtningar i fråga om de döfstummas undervisning, hvilka rigtningar sedermera bruka betecknas med benämningarne: den franska och den tyska skolan. Hvad som karakteriserar den franska skolan är att den, som icke trodde på möjligheten, att de döfstumma kunde lära sig tänka i ordets abstrakta form, förfäktar användande vid ifrågavarande undervisning af tecken med skrift utan tal. Skriftspråket kom sålunda i andra rummet. Under loppet af 1820-talet började med hänsyn till det onaturligt utvecklade teckenspråket andra åsichter att göra sig gällande och den s. k. nyare franska skolan, som från denna tid daterar sin tillvaro, antog såsom ledande grundsats: skrift och naturliga tecken med tal. Skriftspråket, hvilket ej blott vore ett medel för undervisningen utan också den enda grundform, uti hvilken landets språk skulle inläras, hade sålunda erhållit första platsen. I stället för det metodiskt utvecklade teckenspråket hade nu träd det naturliga eller det, som de döfstumme sjelfva uppfunno och vid umgänge använde. Såsom ett ämne i undervisningen ingick också talet åtminstone för de mest begåfvade.

Den tyska skolan åter satte som sitt mål att söka lära den döfstumme att tala och afläsa tal från andras läppar samt uppställde tillika följande grundsatser:

»1:o. Äfven den döfstumme kan lära tänka på samma sätt som fullsinnade; tänkandet i bilder och tecken blir alltid oklart och sinligt; först i ordets form kan den döfstumme, likasom fullsinnade, komma till klart andligt tänkande.

2:o. Endast det artificiella teckenspråket må förkastas. Det naturliga

är jemte bilder nödvändigt för att införa den döfstumme i språkets förstå-
ende samt den ideella världen. Men såsom umgängesmedel får det blott an-
vändas på skolans lägre stadier. Så snart lärjungen lärt talet, måste detta
vara umgängesmedlet och tecknen afvisas». Ur denna skola, som också be-
nämnes den gammaltyska eller sachsiska, framgick sedermera den s. k. ny-
tyska skolan, hvars hufvudgrundsats är: tal med naturliga tecken.

Båda metoderna, såväl den franska som den tyska, hafva vunnit sina
anhängare och tillämpning. Numer har det dock visat sig att, om ock den
tyska metoden eger företräde framför den franska i bildande kraft och nytta
för lifvet, båda metoderna likväl äro vid ifrågavarande undervisning nödige,
beroende af de döfstummas individuella beskaffenhet.

I vårt land gjordes under tiden till 1810 intet från det allmännas
sida. Blott en och annan enskild person hade dessförinnan gjort enstaka
försök att bibringa döfstumma någon undervisning. Först genom den för
alla kände protokollssekreteraren Per Aron Borgs energiska sträfvanden lyc-
kades de döfstummas sak tillvinna sig sådant beaktande, att statsbidrag för
döfstummeundervisningen beviljades, hvilket skedde den 16 mars 1810. Det
då i Stockholm upprättade statsinstitutet kan ända till år 1858 sägas hafva
varit den enda uppfostringsanstalten för döfstumma i riket. Vid sistnämnda
tid började åtskilliga mindre dylika anstalter anläggas, först genom enskilda
personers eller föreningars, sedermera genom landstingens åtgöranden. An-
talet döfstummeanstalter — de förenämnde af staten upprättade tre provi-
soriska anstalterna för öfveråriga döfstumma oberäknade — utgör för när-
varande 14. Ända till början af 1860-talet användes vid undervisningen
öfvervägande teckenmetoden (den franska skolans metod); men derefter börjar
talmetoden (den tyska skolans metod) att införas såväl i statsinstitutet som
mera allmänt i de privata anstalterna. Endast ett par af de sistnämnde äro
dock rena talskolor.

I fråga om döfstummeundervisningen har komitén såsom sin uppfattning
uttalat, att densamma bör gå ut derpå, att den döfstumme må, så vidt ske
kan, lära sig tala det språk, som begagnas af hans medmenniskor eller åt-
minstone tillägna sig detta språk i sådan omfattning, att han förmår läsa
och skrifva detsamma och att det blir för honom det naturliga medlet att
gifva uttryck åt sina tankar och taga del af andras. I afseende å de läro-
ämnena, som borde göras till föremål för undervisning i döfstummeskolan, och
det kunskapsmått, som skulle meddelas, ansåg komitén denna skola böra i
möjligaste mån likställas med folkskolan, dock att i den förstnämnde upp-
märksamhet jemväl borde egnas yrkesundervisningen.

De allmänna hufvudgrunder, som komitén uppställt för döfstumme-
undervisningens ordnande, har komitén sammanfattat under följande punkter:

»1:o. Undervisningen för de döfstumma bör göras obligatorisk.

2:o. De döfstumma böra undervisas i därför särskildt inrättad skola; föräldrar och målsmän likväl obetaget att, under kontroll af vederbörande skolstyrelse, enskildt sörja för de döfstumma barns undervisning, hvilka stå under deras målsmanskap.

3:o. Vid de döfstummas undervisning bör efter regeln talmetoden användas. Derest likväl döfstumt barn befinner icke kunna undervisas efter nämnda metod, bör sådant barn hänvisas till särskild skola, der skrifning och handalfabetet utgöra de hufvudsakliga undervisningsmedlen; och må båda dessa metoder icke i en och samma skola för undervisning användas; och

4:o. Undervisning för döfstum bör taga sin början i åldern mellan 7 och 10 år och lärotiden omfatta minst 8 år.»

Komitén har dessutom ansett lämpligt, att döfstummeundervisningen ordnades för vidsträcktare kretsar än folkundervisningen, i följd hvaraf den skyldighet, som i afseende å den sistnämnde tillhör församlingarne, borde påläggas landstingen och de städer, som ej deltaga i landsting, dock med rätt för två eller flera landstingsområden eller dylika städer att, der så finnes lämpligt, sluta sig tillsammans till *ett* skoldistrikt; och har komitén föreslagit rikets indelning i 11 sådana distrikt. Härjemte uppställer komitén den fordran att, utom skoldistrikt, såväl staten som de döfstummes föräldrar eller målsmän skola deltaga i kostnaderna för undervisningen. Deremot skulle staten ensam sörja för lärarebildningen samt för sådant ändamål upprätta och underhålla det härför erforderliga seminariet, äfvensom vidkännas utgifterna för inspektionen öfver döfstummeundervisningen i dess helhet.

Enligt komiténs förslag skulle de bidrag staten borde lemna för nämnda ändamål, oberäknadt inspektionskostnaden, som ansåges obetydlig, uppgå under den erforderliga öfvergångstiden till 181,233,33 kronor och sedermera till 188,033,33 »

Vid tagen kännedom om de yttranden, som, efter hvad förut nämnts, landstingen i anledning af komiterades betänkande afgifvit, har utskottet funnit, att flertalet af landstingen uttryckt sitt gillande af betänkandets hufvudgrunder, men tillika mot detsamma framställt åtskilliga anmärkningar, afseende dessa förnämligast den föreslagna distriktsindelningen.

För närvarande lemna Riksdagen, oberäknadt det anslag af 60,000 kronor, som utgår till döfstummeinstitutet vid Manilla, samt sammanlagdt 49,200 kronor till de tre anstalterna för öfveråriga döfstumma, derjemte ett årligt anslag af 50,000 kronor till understöd och uppmuntran åt mindre uppfostringsanstalter för medellösa döfstumma, i hvilket sistnämnda anslag ingår ett belopp af 2,000 kronor till barn, som äro på samma gång döfstumma och blinda. Att utan allt för stor ytterligare uppoffring från

statens sida en ordnad undervisning för *alla* döfstumma kan åstadkommas torde sålunda framgå vid en jemförande blick på å ena sidan det från staten nu ntgående belopp för detta ändamål samt å andra ofvanomförmälda, af komitén härutinnan gjorda beräkningar.

Om ock det erkännande bör gifvas, att åtskilligt redan blifvit uträttadt för döfstummeundervisningen, återstår dock ännu mycket ogjordt. De redan befintliga anstalterna behöfva i allmänhet omorganiseras och inpassas i en bestämd plan för det hela, såvida undervisningen i den skall kunna så höjas, att hon blir i full mening välsignelsebringande. Det antal lärjungar, som för närvarande undervisas i de 14 nämnda anstalterna, utgör enligt Bil. Litt. A omkring 600. Antalet döfstumma i hela riket år 1877 utgjorde enligt uppgift i komiténs betänkande 4,639 eller 10,5 på hvarje 10,000 af befolkningen. Kongl. statistiska centralbyrån beräknar, på sätt Bil. Litt. B. utvisar, hela antalet döfstumma år 1880 till 4,834, hvilket antal lärer år 1885 höjt sig till 4,954. Den nämnda döfstummekomitén har, på sätt bilagorna N:o 5 och N:o 6 i dess betänkande utvisa, beräknat antalet bildbara döfstumma barn i läroåldern för år 1877 till 862. Då hela antalet döfstumma under tidsperioden 1877 till 1885 ökats från 4,639 till 4,954, synes utskottet med temlig säkerhet kunna antaga, att samtliga bildbara döfstumma barn i lämplig undervisningsålder utgöra åtminstone 900. Enär af dessa omkring 600 åtnjuta undervisning i befintliga läroanstalter, återstår således att bereda tillfälle till undervisning åt ytterligare omkring 300 döfstumma barn.

Att beredandet af undervisning och uppfostran åt samtliga döfstumma barn i vårt land är en humanitetsfråga af framstående vikt, som ju förr desto hellre bör vinna sin lösning, lider intet tvifvel. Utom det att först derigenom den i 1842 års folkskolestadga uttalade grundsats, att alla i skolåldern varande barn böra till undervisning i skola inställas, skulle varda förverkligad, torde äfven böra ihågkommas, att det döfstumma barnet i vida högre grad än det fullsinnade är i behof af undervisning. »En oundervisad döfstums verkliga tillstånd är» — säger en framstående döfstummelärare — »mycket svårt för menniskor i allmänhet att rätt förstå. Då han till sitt yttre icke allt för märkbart skiljer sig från annat folk samt kan förrätta vanligt kroppsarbete, så tror kanske rätt många, att det äfven i andra stycken icke kan vara så illa bestäldt med honom. Men det är icke så. I hans inre är det mycket mörkt. Han hinner icke öfver det lilla barnets ståndpunkt i andligt hänseende, och tänker man särskildt på hans religiösa ställning, så höjer han sig deri icke öfver hedningen; någon tröst från ofvan under livets släp och vedermödor känner han icke till, och mot dödens bitterhet har han intet hopp. En hvar stanne litet och öfvertänke denna

sorgliga ställning, och den, som förmår något, han göre sedan hvad i hans magt står för att förbättra densamma! Men någon verklig förbättring kan åstadkommas endast genom att bereda honom god undervisning.» Också har Riksdagen redan visat sig till fullo behjerta den döfstummes beklagansvärda ställning genom att år 1876 hafva hos Kongl. Maj:t begärt ett förslag till fullständigt ordnande af döfstummeundervisningen i riket.

De skäl, som motionären anfört för önskvärdheten deraf, att ett organisationsförslag blir så snart som möjligt eller redan för nästa riksdag framlagdt, har utskottet funnit välgrundade, hvadan utskottet med hänvisning till desamma och på grund af hvad i öfrigt anförts hemställer,

att Riksdagen ville besluta aflåtande af en skrifvelse till Kongl. Maj:t med anhållan att för nästa lagtima riksdag måtte framläggas sådant förslag till ordnande af döfstummeundervisningen i riket, som Riksdagen år 1876 begärt.

Stockholm den 1 mars 1888.

På utskottets vägnar:

G. F. ÖSTBERG.

Bil. Litt. A.

Döfstummeanstalterna i riket och deras ungefärliga elevantal för närvarande äro följande:

1.	Manilla	134.
2.	Tysta skolan i Stockholm.....	17 (?).
3.	Upsala	26.
4.	Gefleborgs läns förenings anstalt i Bollnäs	26.
5.	Hjorted	38.
6.	Venersborg	37.
7.	Örebro	39 *).
8.	Falun	33.
9.	Rephult (Kronobergs län)	30.
10.	Lund	78.
11.	Karlskrona	46.
12.	Nya varfvet (vid Göteborg)	48.
13.	Gumpetan (Karlstads län)	31.
14.	Hernösand	27.
	Summa	610.

Härtill komma de 3:ne provisoriska anstalterna för öfveråriga döfstumma, beräknade hvardera för 60 elever. I Skara och Bollnäs är elevantalet för närvarande mycket under denna siffra.

*) För närvarande ett mindre antal (men det vanliga är omkring 40).

Bil. Litt. B.

Döfstumma år 1880, läns

1. L ä n.	2.		3.		4.		5.		6.
	0—10 år.		10—20 år.		10—20 år.		Döfstumma.		2
	Folkmängd.	Döfstumma.	Folkmängd.	Döfstumma.	Folkmängd.	Döfstumma.	Folkmängd.	Döfstumma.	Folkmängd.
Stockholms stad	27,793	10	25,435	29					67,197
Stockholms län	33,992	16	27,965	25					40,026
Upsala »	23,996	7	20,872	21					31,272
Södermanlands »	34,032	4	29,162	33					39,107
Östergötlands »	59,718	23	53,282	88					70,974
Jönköpings »	46,092	12	40,231	28					49,694
Kronobergs »	41,295	20	34,704	43					43,214
Kalmar »	57,649	16	51,235	60					62,402
Gotlands »	10,371	3	10,446	17					14,660
Blekinge »	33,727	8	27,538	32					37,491
Kristianstads »	52,288	17	45,477	46					62,351
Malmöhus »	80,711	28	67,990	55					101,215
Hallands »	30,558	3	26,405	27					36,860
Göteborgs och Bohus län	57,989	25	49,113	38					78,831
Elfsborgs län	64,315	15	57,916	57					78,223
Skaraborgs »	58,414	11	54,013	57					69,077
Vermlands »	60,949	8	55,603	63					72,110
Örebro »	43,586	17	37,927	43					49,125
Vestmanlands »	29,290	8	24,163	38					36,495
Kopparbergs »	43,637	21	36,085	77					54,133
Gefleborgs »	42,047	11	31,246	42					52,957
Vesternorrlands »	43,134	16	30,690	33					50,737
Jemtlands »	19,738	5	15,170	22					23,428
Vesterbottens »	28,624	9	20,777	20					30,488
Norrbottnens »	24,875	16	17,878	26					25,886
Hela riket	1,048,820	329	891,323	1,020					1,277,953
Landsbygden	907,361	278	771,204	891					1,042,342
Städerna	141,459	51	120,119	129					235,611
Mankön	530,470	197	448,933	593					616,469
Qvinkön	518,350	132	442,390	427					661,484

s fördelade efter ålder.

7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.
r.	40—60 år.		Öfver 60 år.		Okänd ålder.		Summa för alla åldrar.	
Döf- stumma.	Folkmängd.	Döf- stumma.	Folkmängd.	Döf- stumma.	Folk- mängd.	Döf- stumma.	Folkmängd.	Döfstumma.
69	36,499	21	11,845	6	6	—	168,775	135
48	31,849	39	13,179	15	10	—	147,021	143
48	24,007	23	10,868	11	4	—	111,019	110
44	29,888	40	14,973	19	24	—	147,186	140
115	56,468	61	26,662	34	29	—	267,133	321
109	39,526	46	20,725	16	3	—	196,271	211
114	33,271	32	17,248	14	4	—	169,736	223
115	49,405	46	24,408	13	6	—	245,105	250
19	12,411	11	6,779	4	1	—	54,668	54
114	26,568	43	12,149	14	4	—	137,477	211
118	46,950	47	23,550	24	3	—	230,619	252
158	68,829	46	30,536	22	29	—	349,310	309
74	28,116	18	13,358	10	2	—	135,299	132
123	54,229	40	20,905	16	47	1	261,114	243
103	60,548	63	27,937	15	8	—	288,947	253
127	51,880	50	24,556	14	2	—	257,942	259
121	54,656	60	25,097	25	2	—	268,417	277
113	35,495	38	16,130	15	—	—	182,263	226
62	25,922	22	12,620	15	1	—	128,491	145
127	37,292	66	18,978	27	8	—	190,133	318
54	35,227	44	17,250	18	1	—	178,728	169
67	30,635	29	13,995	15	4	—	169,195	160
32	15,811	17	9,467	8	9	—	83,623	84
55	18,733	20	7,813	6	—	—	106,435	110
33	15,398	14	6,721	10	3	—	90,761	99
2,162	919,613	936	427,749	386	210	1	4,565,668	4,834
1,888	775,902	847	378,312	360	116	—	3,875,237	4,264
274	143,711	89	49,437	26	94	1	690,431	570
1,189	432,460	517	186,829	184	82	1	2,215,243	2,681
973	487,153	419	240,920	202	128	—	2,350,425	2,153